

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-edukacyj/wystawy/138131,Operacja-polska-NKWD-19371938-PL/EN.html>
20.05.2024, 18:36

Operacja polska NKWD 1937-1938 PL/EN

Wystawa elementarna przygotowana przez Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

autor: dr Bożena Witowicz

konsultacja: Paweł Zielony, Sergiusz Kazimierczuk

koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kaiper-Miszułowicz

projekt graficzny: Szymon Węglowski

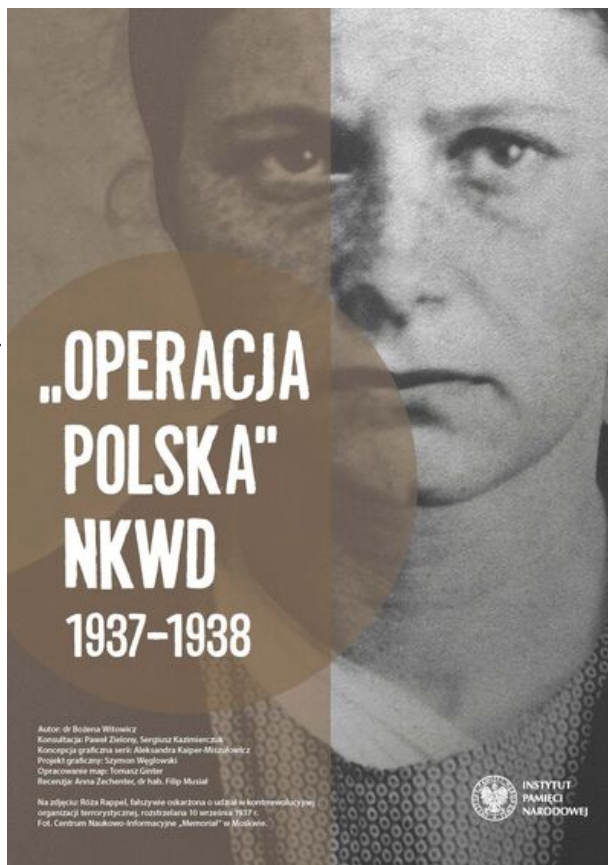
opracowanie map: Tomasz Ginter

recenzja: Anna Zechenter, dr hab. Filip Musiał

Wykorzystane fotografie i dokumenty pochodzą ze zbiorów: Ośrodka Karta, Centrum Naukowo-Informacyjnego "Memoriał" w Moskwie, Narodowego Archiwum Holandii, Wydzielonego Archiwum Państwowego Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Państwowego Archiwum Obwodowego w Chmielnickim, Państwowego Archiwum Obwodowego w Odessie, Muzeum Katyńskiego, Marii Zajinczkowskiej, Piotra Hlebowicza, Stefana Kuriaty.

„Operacja polska” NKWD przeprowadzona w okresie Wielkiego Terroru w ZSRS jest bez wątpienia jedną z największych zbrodni przeciwko narodowi polskiemu w XX wieku.

Na mocy rozkazu nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r., wydanego przez ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa, pod rzeźkim zarzutem przynależności do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) prowadzącej rzeźkomo

działalność szpiegowsko-wywrotową na rzecz Polski represjonowano nie mniej niż 139 835 osób, z czego zamordowano – najczęściej strzałem w tył głowy – nie mniej niż 111 091.

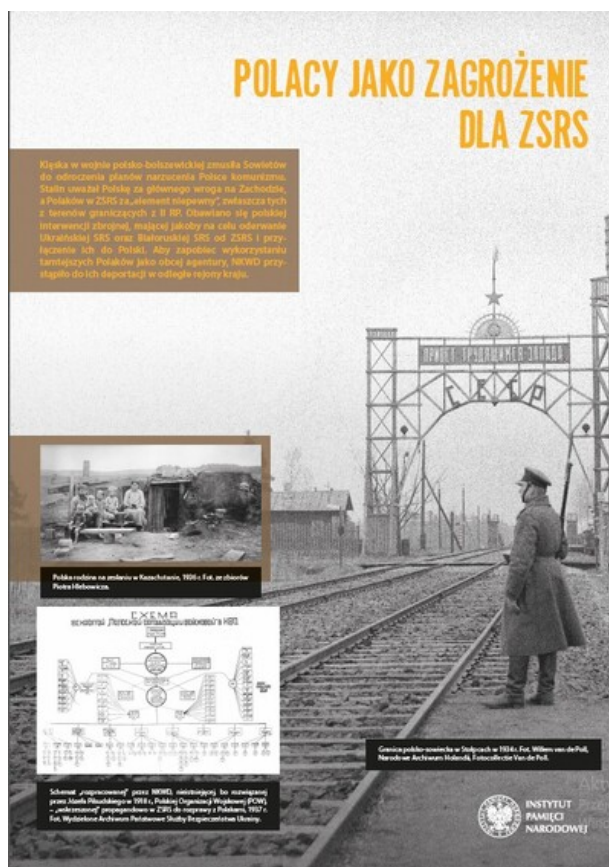
PLIKI DO POBRANIA

[„Operacja polska« NKWD 1937-1938” - wystawa format A3 \(pdf, 27.83 MB\) 03.06.2020 16:00](#)

[„Operacja polska« NKWD 1937-1938” - wystawa format B1 \(pdf, 42.9 MB\) 03.06.2020 16:00](#)

[The Polish operation of the NKVD - format B1 \(pdf, 45.87 MB\) 17.12.2020 08:38](#)

[The Polish operation of the NKVD - format A3 \(pdf, 37.24 MB\) 17.12.2020 08:46](#)

WIELKI TERROR 1937-1938

Wielkim Terrorem nazywa się sformułowane w latach 1937-1938 represje klasowe, polityczne i narodowościowe wobec obywateli ZSRS, mające na celu eliminację resztek żerogów władzy sowieckiej. Należała do nich „operacja polska” przeprowadzona na mocy rozkazu operacyjnego nr 00485 wydanego w dniu 11 sierpnia 1937 r. przez szefa NKWD, Nikołaja Jeżowa. „Operacja polska” NKWD była największą sowiecką akcją skierowaną przeciwko jednej narodowości.

Obłęd epizodyczny NKWD, obłęd Ojczyzny w Uniańskij SRS. Fot. ze zbiorów Stefana Kutny.

Archiwist Wielkiego Terrorem, w tym „operacji polskiej” Nikołaj Jeżow, w latach 1937-1938 oraz NKWD ZSRS (z przemył) i Józef Stalin spotykający się z Karolem Włga-Dzi, Fot. dokumenty publikowane.

Aktywny
Przejdź
Winda

ROZKAZ NR 00485

Posłusznie rozkazowi nr 00485 pracownicy NKWD szukali swoich przyszłych ofiar w całym ZSRS: w Moskwie, na Ukrainie, Syberii, Uralsu, Kaukazie... Identyfikowali je na podstawie podobieństwa nazwisk w książkach telefonicznych, zakładach pracy, na listach meldunkowych, po miejscu urodzenia w Polsce bez względu na narodowość. Śledczy wypełniali rozkaz gorliwie w obawie, że za zbytbyłą łagodność sami zostaną uznani za wrogów. Za represjonowanie Polaków otrzymywali nagrody.

Order No. 00485
Допустить только 40
Допустить только 40
в Ленинград

**„Bardzo dobrze!
Wykopujcie dalej
i usuwajcie
ten polski brud!”**
Józef Stalin, 1937 r.

Wielki Terrorem nazywa się sformułowane w latach 1937-1938 represje klasowe, polityczne i narodowościowe wobec obywateli ZSRS, mające na celu eliminację resztek żerogów władzy sowieckiej. Należała do nich „operacja polska” przeprowadzona na mocy rozkazu operacyjnego nr 00485 wydanego w dniu 11 sierpnia 1937 r. przez szefa NKWD, Nikołaja Jeżowa. „Operacja polska” NKWD była największą sowiecką akcją skierowaną przeciwko jednej narodowości.

Wielki Terrorem nazywa się sformułowane w latach 1937-1938 represje klasowe, polityczne i narodowościowe wobec obywateli ZSRS, mające na celu eliminację resztek żerogów władzy sowieckiej. Należała do nich „operacja polska” przeprowadzona na mocy rozkazu operacyjnego nr 00485 wydanego w dniu 11 sierpnia 1937 r. przez szefa NKWD, Nikołaja Jeżowa. „Operacja polska” NKWD była największą sowiecką akcją skierowaną przeciwko jednej narodowości.

Aktywny
Przejdź
Winda

OSKARŻENIA

Interwencja rewizji. Zdjęcie współczesne. Fot. C. Pomyjała, Grupa Rekonstrukcyjno-Edytorska Warszawa.

Zgodnie z notatką NKWD nr 00485 aresztowanym stawiano m.in. zarzut przynależności do fikcyjnej POW i antysowietelskiej partii politycznych. Do kategorii podejrzanych należała też „najaktywniejsza część lokalnego antysowietelskiego elementu nacjonalistycznego z polskich rejonów”. Zwłaszcza ta ostatnia, bardzo pojemna grupa pozwalała na szerokie zastosowanie represji. Polaków obwiniano o „działalność kontrrewolucyjną” taką, jak ciepłogostwo na rzecz Polski, werbowanie agentów, dywersja i sabotaż.

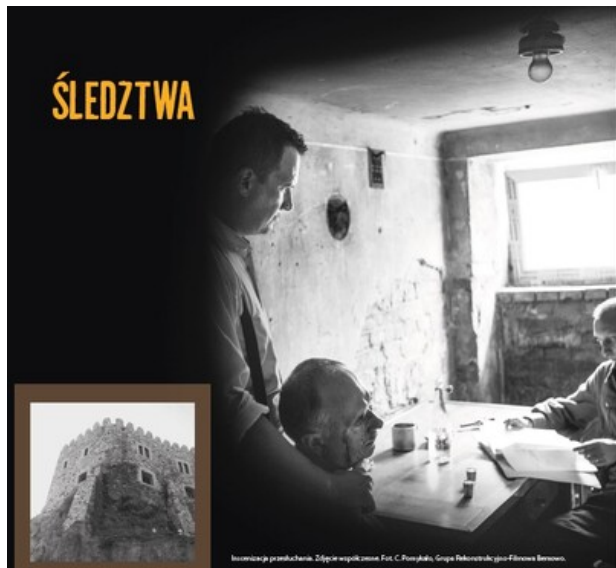
Agenci Tadeusza Wroblewskiego, w 24 sierpnia 1944 r. w Warszawie przeprowadził demonstrację. Zmierzając do 17 maja 1937 r. nastąpił 21 sierpnia 1937 r. Fot. Centralny Archiwum Dokumentacji „Główny Zarząd” w Moskwie.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Aktyw
Przejd
Windo

ŚLEDZTWA

Interwencja przesłuchania. Zdjęcie współczesne. Fot. C. Pomyjała, Grupa Rekonstrukcyjno-Edytorska Warszawa.

Śledczym NKWD wystarczyło samo podejrzenie, które wyolbrzymiano. Potaków można było postawić w stan oskarżenia za wrogą działalność. Protokoły przesłuchań fałszowano, uzasadniając to tym, iż „tak wiadomo, że aresztowany nie mówi wszystkiego, a to czego on nie powiedział, dopowiedzieć śledczy”. Do zeznań aresztowanych notorycznie dopisywano słowa, których nie wypowiedzieli. Dopuszczalne było stosowanie „fizycznych środków nacisku”, by wydobyć zeznania. Fałszywe samooskarżenia pod wpływem tortur stawały się pełnoprawnym dowodem winy.

Instytut NKWD w twierdzy Białostok w Białymostku w Gruczynie, gdzie więziono wielu „wrogów polskości”. Fot. Stanisław Kubiś.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Aktyw
Przejd
Windo

LOSY OFIAR CEZAR PIOTROWSKI

Tempolanin

„Przyznaję się do mojej kontrrewolucyjno-nacjonalistycznej działalności. Wszedłem do POW pod presją [...] niewypienionych z mojej świadomości poglądów nacjonalistycznych”.

Tę, wymaganą przez dekret, służbę za dozwolonym dodatkiem w POW służył Cezar Piotrowski, Polak, w 1942 r. w mieście Choszcz w Wielkopolsce. Arrestowany w kwietniu 1945, po półrocznym detencji przebywał do września 1945 w obozie NKWD w miejscowości Jędrzejów. W tym czasie przygotował autobiograficzny wspomnienie, w którym pisał: „Piotrowski posiadał głęboką wrażliwość na doświadczenia i powody antykomunistycznych, wobec czego nawiązywał kontakt do dr. Cypka, Szlachetkiewicza i innych 1946”.

Źródło: Egzemplarz Cezara Piotrowskiego, Fot. Państwowe Archiwum Okręgowe w Olsztynie

Akty
Przejdź
Winda

WYROKI

Rozkaz NKWD nr 00485 przewidywał dwie kategorie kar: pierwszą – rozstrzelanie, drugą – obóz pracy lub wyczerpania na okres od 5 do 10 lat. Szacuje się, że 80% oskarżonych zostało skazanych na śmierć. Przewidywany rozkazem trzynieściany termin zakończenia „operacji polskiej” okazał się niemożliwy do dotrzymania wobec ogromnej liczby aresztowanych w repressjach Wąskiego Terroru i całego państwa. Ostatecznie „operacja polska” trwała 14 miesięcy.

Inspekcja wozów pasażerskich, Zajęcie w gotelowej. Fot. C. Pompański, Grupa Muzealnictwa i Edukacji w Warszawie.

„Operacja polska” NKWD w latach 1937-1938

- 1. Władysław Gomułka
- 2. Stanisław Gomułka
- 3. Stanisław Gomułka
- 4. Stanisław Gomułka
- 5. Stanisław Gomułka
- 6. Stanisław Gomułka
- 7. Stanisław Gomułka
- 8. Stanisław Gomułka
- 9. Stanisław Gomułka
- 10. Stanisław Gomułka

Akty
Przejdź
Winda

LOSY OFIAR

ZOFIA WITKOWSKA-LANDA

Zofia Witkowska-Landa, ur. 21 marca 1906 r. w Zyrardowie, powiat Lublin, województwo Lubelskie. Zmarła 2 marca 1977 r., odznaczona i pochowana w Instytucie Pamięci Narodowej „Młocznik” w Warszawie.

„Być Polakiem w ZSRS w czasie Wielkiego Terroru to to samo, co być Żydem w III Rzeszy”.

Helena Trybał, Połka, pułkowiec ludobójstwa, matka Justja Jachanarowa, premiera Ukrainy w latach 2005–2006.

Akty
Przejęte
Winda

ROZKAZ NR 00486

Instytut Pamięci Narodowej
Filia C. Północna, Główny Rejon Administracyjny Filii w Białymostku

W dniu 15 sierpnia 1937 r. został wydany przez Nikołaja Józowa, szefa NKWD rozkaz operacyjny nr 00486, który dotyczył represjonowania „członków rodzin zdrajców ojczyzny”. Kobietyom zasądzano kary 5–20 lat łagru lub zesłania. Dzieci odbierano, wysyłano do sierotniczek, zmieniano im nazwiska i poddawano brutalnej reedukacji. W obozach tych panowały głód, choroby i przemoc skutkujące ogromną śmiertelnością. Odebrane rodzinom dzieci popełniały samobójstwa.

Proszę o pomoc w odnalezieniu informacji o losach ofiar. Kobiety - ofiary represji - odbywały wyroki w więzieniach, łagrach, nie starano się ich dla nich specjalnie. Władze państwa, podległe sowieckim władzom, nie miały prawa interweniować. Władze państwa, podległe sowieckim władzom, nie miały prawa interweniować. Władze państwa, podległe sowieckim władzom, nie miały prawa interweniować.

Maria Tabarka, urodzona 28 sierpnia 1908 r. w miejscowości...
Maria Piku, urodzona 8 czerwca 1908 r. w miejscowości...

Instytut Pamięci Narodowej

Akty
Przejęte
Winda

LOSY OFIAR KAZIMIERA NOWAKOWSKA

Nowakowska

„Jeszcze raz mówię, że o kontrrewolucyjnej działalności mojego męża nic nie wiem. W mojej obecności jakichkolwiek kontrrewolucyjnych rozmów nie było”.

10966

Tak jakżo pramkhorra karcide się przed nieprzemówionym nielakimie na Kacimera Nowakowskiego, Polaka, urodzonego w 1909 r. w parafii w mieście Rostowku w Ukrainie. Zastawiono przy nim karabinowe i pistoletowe granaty. Jego przemyśle, zbrodni i kradzieży nie było nikomu (obstawiając go) nie było do świadka. Zmierzono w 1957 r. z powodu „Zakazanie przemyśle”.

Zdjęcie: sygnałowy Kazimierz Nowakowski. Fot. Patrycja Archiwum Chłopów w Olsztynie.

INSTITUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ Akty
Przejdź
Winda

ZAKOŃCZENIE „OPERACJI POLSKIEJ” NKWD

Polscy jeńcy w Zakładach Śledczych w Krasnodarze, lata 1945. Fot. Olsztynskie Archiwum.

„Operacja polska” NKWD i inne masowe operacje Właskiego Terroru zakończyły się 26 listopada 1938 r. na mocy rozkazu operacyjnego nr 00762 nowego szefa NKWD Ławrientija Beria. Oficjalną przyczyną wyeliminowania ludobójstwa były „powolne odwrócenie i wycożanie w pracy organów NKWD”. Rzeczywistym powodem było osiągnięcie celów: zniszczenie więzi społecznych, sparaliżowanie kraju strachem, wymiana kadr oraz chaos i nieefektywność państwa spowodowane spiętrzaniem operacji. Dla Polaków koniec Właskiego Terroru nie był jednak krwawym prześladowaniem.

Kolejność wyeliminowania była dyspozycja z Krasnodaru. Wskazano na nich w głąb 1937 w latach 1940-1941, obronę karygodną. Na zdjęciu: szczegóły zniszczonego przedmiotu, odwołanie wydziału przez NKWD w 1940 r. Fot. Muzeum Krasnodaru. Olsztynskie Archiwum. Muzeum Właskiego Terroru.

INSTITUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

INSTITUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ Akty
Przejdź
Winda

MIEJSCA PAMIĘCI

Krzyż pamiątkowy upamiętnia ofiarom wieloletniego więzienia w Mielkowie w latach 1945-1956. W tym miejscu odbyły się procesy i egzekucje. Fot. Centrum Naukowo-Informacyjne „Memoria” w Petersburgu.

Z każdym rokiem poszerza się wiedza o miejscach ukrycia zwłok ofiar Wielkiego Terroru, w tym „operacji polskiej”. Na terenach byłego ZSRS znajduje się wiele miejsc pamięci m.in. w Kuropatkach, Moskwie, Petersburgu, Tomsku, Irkucku, w regionie Kamli, w Kijowie, Chmielnickim i Kamieńcu Podolskim, w Kazachstanie. Powstają kolejne tablice, pomniki i mogiły upamiętniające los represjonowanych.

Fragmenty ofiar operacji odnalezionych na Cmentarzu Publicznym w Barce (Rosja). Fot. Siergiej Kuznetsov.

Tablica upamiętniająca ofiary „operacji polskiej” w Warszawie. Zdjęcie przez PR i redakcję w 2021 r. The 6. Akcja Intelektualna w Krakowie. Fot. Paweł Zychowicz.

Instytut Pamięci Narodowej

„OPERACJA POLSKA” NKWD W LICZBACH

Przebieg, skutki, następstwa. Historia z pamiętaniem. Instytut Pamięci Narodowej. Fot. Piotr Zychowicz.

ZGODNIE Z OBECNYMI STRONAMI BADAŃ W RAMACH „OPERACJI POLSKIEJ”

NKWD ARESZTOWAŁ CO NAJMNIEJ **143 TYS. OSÓB**

SPOŚRÓD NICH SKAZANO PONAD **111 TYS. NA KARĘ ŚMIERCI**

ZESŁANO DO ŁAGRÓW OKOŁO **30 TYS. POLAKÓW**

W LATACH DO XX W. REPRESJONOWANO W ZSRS **240-280 TYS. POLAKÓW**

W TYM **200-250 TYS.**

DOŚCIĄGŁO RZĘSTWIELNYCH LUDZI ZAKATYWANYCH NA SIŁYCI, ZWIARŁO PORCZAS PRZESZKOLE, W ŁAGRODZI ONI Z W TRAFICIE SIŁ SIŁ PRZECIWKRAJOWYCH, SZCZEGÓLNIE NA TERENIE SIŁ PRZECIWKRAJOWYCH, W RAMACH „OPERACJI POLSKIEJ” GINIEŁI TAKŻE PRZEDSIWZIĘCIELI I INNYCH NARODOWOŚCI, M.I. UKRAJŃCZY, BULGARZY, BIAŁORUSI, ŻYDZI, POLACY ZAS TRACILI ŻYCIĘ W INNYCH REPRESJONACH WIELKIEGO TERRORU. DO DZISIAJ WIEKIANE SĄ LICZBY REPRESJONOWANYCH KOBIEC I DZIEC, SZACUJE SIĘ, ŻE WYŁO KILKuset TYSIĘC.

Instytut Pamięci Narodowej